

Kõige populaarsemad on nii noormeeste kui ka neidude hulgas äriaga seotud erialad. Töö haridusvaldkonnas valivad tütarlapsed viienda ja noormehed seitsmenda valikuna.

Sugu ja elukutsevalik

E n e P i l l , I l m e H u n t

Uuringud näitavad, et isa haridustase mõjutab lapse koolitee valikut rohkem kui ema oma. Kui isal on kõrgharidus, taotlevad seda ka tema poeg ja tütar.

Tänapäeva ühiskonnas määratlevad inimesed ühest küljest ennast ise, teisest küljest on nad sotsiaalselt määratletud oma töö kaudu. Seesama töö, sotsiaalselt piiritletud ja töötasuga kinni makstud, on esmane sotsialiseerimiskontekst, sotsiaalselt üheti mõistetav ja isiksuse identiteeti kujundav (4, lk 28).

Kutseala valik on üks tähtsamaid otsustusi elus. See mõjutab elu järgnevat 30–40 aastat, paneb aluse elustandardile ja sotsiaalsele staatusele (7). Almasi (1) väitel valivad noored töö, lähtudes hüvedest, mida tulevik pakkuma peaks: tarbimine, meelelahutused (mõlemad seotud kõrge tasustamisega) ning isiklik areng. Schneider ja Stevenson (9) kinnitavad, et 90% keskkooliõpilastest soovib astuda kõrgkooli ja enam kui 70% loodab töötada vähemalt bakalaureuse taseme väljaõpet eeldaval töökohal,

hoolimata vanemate sissetulekust või sotsiaalsest taustast.

Bourdieu (3) kontseptsiooni järgi mõjutavad noorte kutseala valikut sugu ja vanemate haridustase, eriti isa haridustase. Sugu on kutsevalikul eriti oluline, kuna tööturg lähtub endiselt soorollidest. Coser (5) nimetab olukorda tööturul naiste kultuurimandaadiks. Ta leiab, et kodune ja koolielu õpetavad tüdrukutele, et nende väärtused erinevad poiste omadest. Naised peavad olema koduhoidjad – see ongi naiste kultuurimandaat ja paneb nad premodernsesse rolli. Samas rõhutab Coser, et tänapäeval kohati justkui aktsepteeritakse naiste karjääriotsinguid, kuid termin “karjäärinaine” on ikka negatiivse varjundiga.

Emad ja isad suhtuvad poistesse ja tüdrukutesse erinevalt, mille tagajärg on poiste ja tüdrukute erineva identiteedi kujunemine, lähtudes täiskasvanuea ülesannetest.

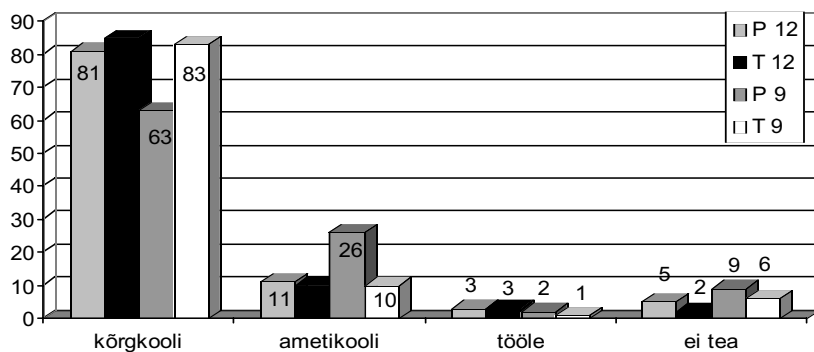
Kaks erinevat maailma – kodu ja töö – on võrdselt õigustatud ja nõuavad naistelt jagamatut tähelepanu (6). Tänapäeva tööturul on täheldatavad järgmised trendid.

- Tööjõu juurdekasv on aeglane ja tööjõud vananeb.
- Haridus kallineb.
- Mõned üle keskmise sissetulekuga töökohad ei nõua isegi mitte bakalaureuse taseme koolitust, kuid enamik nõuab erialast praktikat.
- Üha suureneb nõudlus arvutioskustega töötajate järele.
- Töötajad peavad toetama järjest suuremat osa inimesi, kes vajavad sotsiaalset toetust.
- Pensioniiga järjest kaugeneb.
- Üha rohkem naisi on tööturul.
- Üha enam emasid töötab.

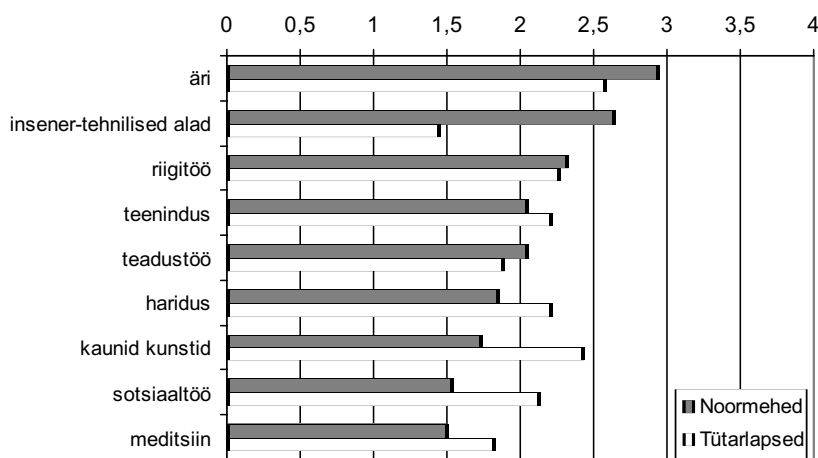
Käesolevas artiklis käsitleme noorte töövaldkonna valikuid. Tulemusi vaatlеме vanuselises ja soolises plaanis. Eriti jälgime vanemate haridustaseme mõju valikutele.

2003. aasta kevadel viisime koostöös Tallinna Haridusametiga Tallinna eesti koolide õpilaste hulgas läbi uuringu kutsevalikuga seotud probleemistiku kohta. Küsitlusega sai hõlmatud 24 kooli 9. (553) ja 12. klassi (350) õpilased.

Uuringust selgus, et 12. klassis ei ole tütarlaste ja noormeeste tulevikuplaa-

Joonis 1. Noorte tulevikuplaanid.

Joonis 2. Millises valdkonnas kavatsed tööle hakata? (1 – ei; 4 – jah)

nides olulisi erinevusi (vt joonis 1). Oma tulevikuplaane ei osanud selles klassis määratleda 5% noormehi ja 2% tütarlapsi. Statistiliselt oluline erinevus ilmnes 9. kl tütarlaste ja noormeeste vahel. Kõrgkoolis soovis jätkata noormeestest kolmandiku võrra rohkem tütarlapsi, ametikoolis seevastu kaks ja pool korda rohkem noormehi kui tütarlapsi. Oma tulevikuplaanides ei olnud veel kindlad 6% tütarlapsi ja 9% noormehi. Kui võtta arvesse asjaolu, et 12. klassis on oluliselt vähem noormehi kui 9. klassis (vastavalt 39 ja 46%), saame teha järelduse, et pärast põhikooli lõpetamist asub ametikooli õppima rohkem noormehi kui tütarlapsi. Üks põhjus on kindlasti noormeeste madalam keskmine hinne põhikoolis, võrreldes tütarlastega, vastavalt 3,84 ja 4,26 ($t = -8,42$; $p < 0,000$). Gümnaasiumi jooksul langevad mõlemate keskmised hinded (vastavalt 3,79 ja 4,13), kuid tütarlaste keskmise hinde langus on statistiliselt oluline ($t = 2,62$; $p < 0,01$).

Tulevikuplaanide tegemisel on tähtis isa haridustase. Meie uuringus oli küsimus vanemate haridustaseme kohta. Kuna mõlema vanema puhul jaotusid

vastused ühtemoodi (51–52% kõrgharidus ja 48–49% teised haridustasemed), võtsimegi vaatluse alla kaks haridustaset: kõrghariduse ja teised haridustasemed.

Kõrgharidusega isad mõjutavad oluliselt oma laste valikuid kõrghariduse suunas. Kui 9. klassis soovitab kõrgkooli minna 65% kõrghariduseta ja 85% kõrgharidusega isasid ($\chi^2 = 28,8$; $p < 0,000$), siis 12. klassis veelgi enam, vastavalt 76% ja 92% ($\chi^2 = 21,4$; $p < 0,001$). Kuna kõrgkoolis soovib oma lapsi näha üha rohkem isasid, joonistuvad välja selged soovitusel: tee nagu mina (kõrgharidusega isade puhul), ja kõrghariduseta isade puhul: ole minust parem. Vanematel on nõuandjatena oluline roll. Oma eluplaanide üle peavad vanematega enam nõu 9. klassi noored ja kõrgharidusega isade lapsed. Soolises plaanis võtavad vanemate nõu enim kuulda 9. kl ja kõige vähem 12. kl noormehed. Samas kuulavad kõrgharidusega isade tütreid oluliselt rohkem oma isa nõuandeid kui kõrghariduseta isade tütreid ning siin ei ole vanuselisi erinevusi.

Uuringute tulemused kinnitavad järjekordselt, et haridustase ja kutseala valik

sõltuvad suuresti soorollidest. Traditsiooniliselt valivad nii noormehed kui ka tütarlapsed ajalooliselt väljakujunenud soospetsiifilised kutsealad. Tütarlapsed eelistavad tegutseda humanitaar- ja altruistlikes valdkondades, noormehed on enamikus esindatud traditsioonilistel meeste kutsealadel (nt ehitus, transport, insener-tehnilised erialad). Soorollist lähtuv sotsialiseerimine suunab soost lähtuval karjäärivalikule (8), mis välis- tab üldjuhul nn vastassoos kutsealade valiku (Gottfredson, 1981, 10).

Uuringus oli toodud väike valik töövaldkondi, mille kohta palusime näidata oma eelistusi (vt joonis 2). Tulemustest on näha selged erinevused noormeeste ja tütarlaste valikutest. Esimesel kohal on nii noormeestel kui ka tütarlastel äri- valdkond, kuid valiku kindluse erinevus on oluline. On huvitav märkida, et vanuse kasvades äritegevuse atraktiivsus langeb: valikute keskmine 9. klassis 2,91 ja 12. klassis 2,61. Kõige suurem valiku keskmine hinne on 9. klassi kõrgharidusega isade lastel (3,05).

Teisel kohal olid noormeestel insener- tehnilised alad, mis tütarlastel on viimane valik. Kõige enam valisid selle valdkonna 9. klassi kõrghariduseta vanemate lapsed ja kõige vähem 12. klassi kõrgharidusega vanemate lapsed. Tütarlaste teine valik oli kaunid kunstid (2,42), mis noormeestel osutus üheks kolmest viimasest valikust (1,72). Kaud- nite kunstide puhul ei ilmnunud vanuse- lisi erinevusi ega seoseid vanemate haridustasemega.

Riigitöö osutus nii noormeeste kui tütarlaste kolmandaks valikuks ja siin ei olnud ka valikute intensiivsuses vahet. Vanuse kasvades riigitöö valiku intensiiv- sus kasvab: 9. kl 2,24 ja 12. klassis 2,42. Ilmselt selgineb vanuse kasvades ja õpi- lasorganisatsioonide võimaluste kaudu ettekujutus riigitöö olemusest.

Noormeeste valikute positiivsel poolel olid veel teenindus ja teadustöö. Teenin- dus oli ka tütarlaste järgmine valik koos haridusega. Kõige enam on teenindu- sele orienteeritud kõrghariduseta isade tütreid (2,28) ja kõige vähem kõrghari- duseta isade pojad (1,99). Noored, kelle mõlemad vanemad on kõrghariduseta, kalduvad valima enam teenindusvald- konda. Vanuse kasvades teeninduse valikuintensiivsus kasvab: 9. klassis 2,00 ja 12. klassis 2,19.

Noormeeste viies valik oli teadustöö, mis tütarlastel oli üks viimaseid valikuid. Kõige enam on teadusele orienteeritud kõrgharidusega isade lapsed 12. klassis (2,15) ja kõige vähem sama klassi kõrgharidusega isade lapsed (1,81). Soolises plaanis valivad teadustöö sagedamini noormehed, kelle mõlemal vanemal on kõrgharidus (2,18), ja kõige vähem tütarlapsed, kelle mõlemad vanemad on kõrghariduseta. Kui vaadelda ka vanust, siis kõige väiksema tõenäosusega valiksid teadustöö kõrgharidusega isade tütreid 12. klassis (1,66) ja kõige tõenäolisemalt mõlemast soost kõrgharidusega isade lapsed 12. klassis (2,16).

Tütarlaste järgmine valik – haridus – ei ole noormeeste seas eriti populaarne. Selles valdkonnas ei ilmnenud vanuselise ega vanemate haridustasemest tuleavaid erinevusi.

Tütarlapsed valisid veel sotsiaaltöö, mis noormeestel on eelviimane valik. Sotsiaaltöö valik suureneb vanuse kasvades: 9. klassis 1,72 ja 12. klassis 1,91. Vanemate haridustaseme mõju ei ilmnenud.

Noormeeste viimane ja tütarlaste eelviimane valik oli meditsiin. Kõige vähem valisid seda valdkonda 9. klassi noormehed (1,38) ja kõige enam mõlema klassi tütarlapsed (vastavalt 1,86 ja 1,77).

Nagu tulemustest näha, on valikud suurel määral sooliselt mõjutatud ja paljuski traditsioonilised. Antud valikust on insener-tehniline ja teadustöö valdkond selgelt noormeeste ning kaunid kunstid, haridus ja sotsiaaltöö tütarlaste alad.

Sellised trendid ei ole omased ainult Eestile, vaid ka paljudele teistele riikidele. Näiteks Norra uurimisstatistika (7) kinnitab, et kõrgharidusega isade lapsed eelistavad humanitaaraineid sagedamini kui madala haridustasemega isade lapsed. Oluline erinevus ilmneb siin just tüdrukute osas, 36,8% põhiharidusega isade tütreid valivad humanitaarala, kusjuures kõrgharidusega isade tütarlaste puhul on protsent 83,8. Kõrgharidusega isade tütreid valivad harva kutsehariduse. Madalama haridustasemega isade poegadest valib 18% kutsehariduse ja kõrgharidusega isade poegadest teevad sellise valiku vaid 5,3%. Madalama haridustasemega isade tütarlastest valib kutsehariduse 30% ja kõrgharidusega isade tütarlastest 5,4%.

Omaette valdkonna moodustavad äri

ja riigiteadustöö, mis on mõlema soo esimese kolme valiku hulgas. Seda kinnitavad ka vastused küsimusele, mis on tulevasel töökohal töötades oluline. Ärivaldkond seostub nii noormeestel kui ka tütarlastel kõige enam töö tasuvusega, võimalusega teisi juhtida ja sooviga, et jääks vaba aega reisimiseks, sõprade jaoks, hobideks. Ebaoluliseks osutus töö huvitavus. Noormeestele on veel oluline võimalus karjääri teha ja ebaoluline, et tööülesanded oleksid täpselt paika pandud. Tütarlastel lisandub soov inimestega suhelda, et jääks aega perekonna jaoks ja et töö oleks mõnel määral seotud riskiga. Ärivaldkonna puhul ei olnud tütarlastele oluline võimalus inimesi aidata ja töö loomingulisus.

Riigiteadustöö puhul on ühine joon võimalus teisi juhtida. Noormeestel on oluline veel meeskonnatöö ning ebaoluline töö loomingulisus ja et töö nõuaks täpsust. Tütarlastel seostub riigiteadustöö aga võimalusega karjääri teha, inimesi aidata ja soov, et tööülesanded oleksid täpselt paika pandud. Ebaoluliseks peetakse füüsilist pingutust, töö huvitavust ja tulemuste sõltuvust ainult oma võimetest/ oskustest.

Noormeeste puhul on tegemist traditsioonilise valikuga, mida toetab meeste ajalooliselt väljakujunenud sooroll. Mees juhib ühiskonda, on edukas äritegevuses, teenib palju raha, on mõjukas. Tütarlaste puhul on äri ja riigiteadustöö aga uema aja ilmingud. Samas presenteeritakse ajakirjanduses üsna ohtralt ärinaisi, nad teenivad hästi, juhivad tervet ettevõtet, on sõltumatud. Sama kehtib ka riigiteadustöö kohta, siin on eeskujuks naispoliitikud, ministrid ja riigikogu spiiker. Seega esindavad eeskujud kõike seda, mis eristab ajalooliselt väljakujunenud ettekujutust naise soorollist.

Kokkuvõtteks võib öelda, et tulemused kajastavad meie tänast olukorda ja on võrreldavad teiste riikide samasuunaliste uuringute tulemustega.

Tütarlapsed on gümnaasiumides ja kõrgkoolides ülekaalus ning laiendavad oma ametivalikuid seni rohkem meeste pärusmaaks peetud töövõldekondadesse. Noormehed seevastu langevad kergemini juba põhikoolist välja. Neid on gümnaasiumides kümnest neli ja seega ka ülikoolides vähem kui tütarlapsi. Samuti ei laienda noormehed nii intensiivselt oma ametivalikuid traditsioonilistes

se tütarlaste töövõldekondadesse. Hea näide on Paikuse Politseikooli viimaste aastate vastuvõtt, kus tütarlapsi on soovijate hulgas juba mitu korda rohkem kui noormehi. Samas on meil pidevalt puudus kvalifitseeritud meditsiiniõdedest, kuid meditsiinkoolide vastuvõtukatsetel ei ole noormeeste tungi märgata.

Uuringust selgus vanemate suur roll oma laste tulevase käekäigu suunajana, eriti kõrgharidusega isade mõju. Seega on väga oluline, et just vanemad jälgiksid põhikooli jooksul oma lapsi, et neid õigel ajal valikute tegemisel suunata. Samas tuleb rõhutada ka kooli rolli noore inimese arendamisel ja kasvatamisel. Noormeestele tuleb rohkem tähelepanu pöörata ja arvestada nende mõnevõrra hilisema küpsemisega.

Kirjandus

1. Almás, R. From the Society of Duty to the MarketPlace of Opportunity. *Young*, 2, 1997. 31–48
2. Bourdieu, P. *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London, Routledge ja Kegan Paul, 1984.
3. Bourdieu, R. *The Logic of Practise*. Stanford, California, Stanford University Press, 1990.
4. Casey, C. *Work, Self and Society. After Industrialism*. London, New York, Routledge, 1995.
5. Coser, R. L. In *Defense of Modernity. Role Complexity and Individual Autonomy*. Stanford, CA, Stanford University Press, 1991.
6. Holstein-Beck, S. *Consistency and Change in the Lifeworld of Young Women*. In J. Fornäs & G. Bolin (eds.), *Youth Culture in Late Modernity*. London, Sage, 1995. 100–119.
7. Karlsen, U. D. Some things never change: youth and occupational preferences. *Acta Sociologica* (prior to 2003), Vol 44, Issue 3, 2001. 243–256.
8. McMahon, M. & Patton, W. Gender differences in children's and adolescents' perceptions of influences on their career development. *School Counselor*, 44, 1997. 368–376.
9. Schneider, B. and Stevenson, D. *The Ambitious generations: America's Teenagers, Motivated But Directionless*. Yale University Press, 1999.
10. Watson, C. M., Quatman, T., Edler, E. Career aspirations of adolescent girl: effects of achievement level, grade, and single-sex school environment. *Sex Roles, A Journal of Research*, 2002.